साधनचतुष्टयसम्पन्नानां मुमुक्षूणामुपयोगी–

योगवासिष्ठसारः

अयम्–

श्रीमद्भिः "वातल्" इत्युपहितैः

पण्डित–श्रीधरजीवैः

सहायितेन

पण्डित–केशवभट्टज्योतिर्विदा

संस्कृतः शोधितश्च।

मूल्यम् ≈) आणकत्रयम्।

साधनचतुष्टयसम्पन्नानां मुमुक्षूणामुपयोगी

श्रीमद्भिः "वातुलू" इत्युपहितैः पण्डित-श्रीधरजीवैः

सहायितेन

पण्डित-केशवभट्टज्योतिर्विदा

संस्कृतः शोधितश्चायं

योगवासिष्ठसारः।

मुम्बय्यां

"श्रीवेङ्कटेश्वर" स्टीम्-प्रेसाख्य-
मुद्रणयन्त्रालयेऽङ्कयित्वा प्राकाश्यं नीतः।

सप्तर्षिवत्सरे ५००४ विक्रमसंवत्सरे १९८५
ईस्वीवत्सरे १९२८ परोपकाराय
प्राकाश्यं नीतः

मूल्यम् ।≥ आणकचतुष्कम् ॥

मुद्रक-
खेमराज श्रीकृष्णदास,
"श्रीवेङ्कटेश्वर" स्टीम्-प्रेस,
बम्बई.

प्रकाशक-
पं० केशवभट्ट ज्योतिषी,
पाठशाला टीचर "जिला" रैणावारी,
"महल्ला" भाग ज्योगीलङ्कर
कश्मीर श्रीनगर.

ॐ नमः प्रतीचे ब्रह्मणे ।

अथ योगवासिष्ठसारः ।

दिक्कालाद्यनवच्छिन्नाऽनन्तचिन्मात्रमूर्तये ।
स्वानुभूत्येकमानाय नमः शान्ताय तेजसे ॥ १ ॥
अहं बद्धो विमुक्तः स्यामिति यस्यास्ति निश्चयः ।
नात्यन्तमज्ञो नो तज्ज्ञः सोऽस्मिञ्छास्त्रेऽधिकारवान् ॥ २ ॥
यावन्नाऽनुग्रहः साक्षाज्जायते परमेश्वरात् ।
तावन्न सद्गुरुं कश्चित्सच्छास्त्रं वाऽपि नो लभेत् ॥ ३ ॥
महानुभावसम्पर्कात्संसारार्णवलङ्घने ।
युक्तिः संप्राप्यते राम दृढा नौरिव नाविकात् ॥ ४ ॥
संसारदीर्घरोगस्य सुविचारो महौषधम् ।
कोऽहं कस्य च संसारो विवेकेन विलीयते ॥ ५ ॥
यस्मिन्देशे मरौ तज्ज्ञो नास्ति सज्जनपादपः ।
सफलः शीतलच्छायो न तत्र दिवसं वसेत् ॥ ६ ॥
सदा सन्तोऽभिगन्तव्या यद्यप्युपदिशन्ति न ।
या हि स्वैरकथास्तेषामुपदेशा भवन्ति ताः ॥ ७ ॥
शून्यमापूर्णतामेति मृत्युरप्यऽमृतायते ।
आपत्सम्पदिवाभाति विद्वज्जनसमागमात् ॥ ८ ॥

ज्ञानिनामपि चित्तं चेत्केवलात्मसुखोदितम् ।
सत्त्वाः संसारदुःखार्ताः कं यान्ति शरणं तदा ॥ ९ ॥
तज्ज्ञानं स च शास्त्रार्थस्तद्विज्ञानमखण्डितम् ।
सच्छिष्याय विरक्ताय साधुर्यद्दुपदिश्यते ॥ १० ॥
उपदेशक्रमो राम व्यवस्थामात्रपालनम् ।
ज्ञप्तेस्तु कारणं शुद्धा शिष्यप्रज्ञैव केवला ॥ ११ ॥
न शास्त्रैर्नापि गुरुणा दृश्यते परमेश्वरः ।
दृश्यो स्वात्मनैवात्मा स्वया सत्त्वस्थया धिया ॥ १२ ॥
सर्वैव हि कला जन्तोरनभ्यासेन नश्यति ।
इयं ज्ञानकला राम सकृज्ज्ञाताऽभिवर्धते ॥ १३ ॥
स्वकण्ठेऽपि स्थितं वैस्तु यथा न प्राप्यते भ्रमात् ।
भ्रमान्ते प्राप्यते तद्वदात्माऽपि गुरुवाक्यतः ॥ १४ ॥
स्वस्वरूपमऽजानन्वै जनोऽयं दैववञ्चितः ।
विषयेषु सुखं वेत्ति पश्चात्पाके[२] विषान्नवत् ॥ १५ ॥
बुद्ध्वाऽप्यऽत्यन्तवैरस्यं यः पदार्थेषु दुर्मतिः ।
बध्नाति भावनां भूयो नरो नासौ स गर्दभः ॥ १६ ॥
यत्किञ्चिदपि संकल्पान्नरो दुःखे निमज्जति ।
न किञ्चिदपि संकल्पात्सुखमक्षयमश्नुते ॥ १७ ॥
यथा स्वप्नमुहूर्ते स्यात्संवत्सरशतभ्रमः ।
तथा मायाविलासोऽयं जायते जाग्रति भ्रमः ॥ १८ ॥

---

१ श्रोत्रियब्रह्मनिष्ठः । २ परिणामे दुःखप्रदम् ।

योऽन्तःशीतलया बुद्ध्या रागद्वेषविमुक्तया ।
साक्षिवत्पश्यतीदं हि जीवितं तस्य शोभते ॥ १९ ॥
येन सम्यक् परिज्ञातं हेयोपादेयमुज्झता ।
चित्तस्यान्तः स्थितं चित्तं जीवितं तस्य शोभते ॥२०॥
हृदयाकाशमात्रस्य विनाशो देहनाशतः ।
व्यर्थं भूतानि शोचन्ति नष्ट आत्मेति शङ्कया ॥ २१ ॥
घटादिषु प्रनष्टेषु यथाऽऽकाशमखण्डितम् ।
तथा देहेषु नष्टेषु देही नित्यमऽलोपकः[1] ॥ २२ ॥
न जायते न म्रियते क्वचित्किश्चित्कदाचन ।
जगद्विवर्तरूपेण केवलं ब्रह्म जृम्भते ॥ २३ ॥
आकाशादपि विस्तीर्णः शुद्धः सूक्ष्मोऽव्ययः शिवः ।
य आत्मा स कथं राम जायते म्रियतेऽथवा ॥ २४ ॥
सर्वमेकमिदं शान्तमादिमध्यान्तवर्जितम् ।
भावाभावविनिर्मुक्तमिति मत्वा सुखी भव ॥ २५ ॥
वरं[2] शरावहस्तस्य चण्डालागारवीथिषु ।
भिक्षार्थमटनं राम न मौर्ख्यहतजीवितम् ॥ २६ ॥
न व्याधिर्न विषं नापत्तथाऽन्यद्वाऽपि भूतले ।
दुःखाय स्वशरीरोत्थं[3] मौर्ख्यमेतद्यथा नृणाम् ॥ २७ ॥

इति श्रीयोगवासिष्ठसारे वैराग्यप्रकरणं प्रथमम् ।

---

१ नाशरहितः । २ मनाक्प्रियम् । ३ देहाभिमानोत्थम् ।

श्रीवासिष्ठः ।

संयमान्मनसः शान्तिमेति संसारविभ्रमः ।
मन्दरेऽस्पन्दतां याते यथा क्षीरमहार्णवः ॥ १ ॥
चित्तोन्मेषनिमेषाभ्यां संसारस्योदयक्षयौ ।
वासनाप्राणसंरोधादनुन्मेषं मनः कुरु ॥ २ ॥
अयं हि स्वविकल्पोत्थः स्वविकल्पपरिक्षयात् ।
क्षीयते दग्धसंसारो निःसार इति निश्चयः ॥ ३ ॥
परिज्ञानेन सर्पत्वं चित्रसर्पस्य नश्यति ।
यथा तथैव संसारः स्थित एवोपशाम्यति ॥ ४ ॥
पुंसो निजमनोमोहकल्पितोऽनल्पदुःखदः ।
संसारचिरवेतालो विचारेण विलीयते ॥ ५ ॥
ईदृशी राम मायेयं या स्वनाशेन हर्षदा ।
न लक्ष्यते स्वभावोऽस्याः प्रेक्षमाणैव नश्यति ॥ ६ ॥
अहो नु चित्रा मायेयं तात विश्वविमोहिनी ।
सर्वाङ्गप्रोतमप्येनं ययाऽऽत्मानं न पश्यति ॥ ७ ॥
यदिदं दृश्यते किञ्चित्तन्नास्ति किमपि ध्रुवम् ।
यथा गन्धर्वनगरं यथा वारि मरुस्थले ॥ ८ ॥
यत्तु नो दृश्यते किञ्चिदन्तस्थमपि किञ्चन ।
अविनाशं यदस्तीह तत्सदात्मेति कथ्यते ॥ ९ ॥

१ ननु नष्टः । दर्पणे वदनमिव ।

स्वज्ञानदर्पणे स्फारे समस्ता वस्तुजातयः ।
इमास्ताः प्रतिबिम्बन्ति सरसीव तटद्रुमाः ॥ १० ॥
सर्गश्चित्स्पन्दमात्रात्मा सम्यग्दृष्टौ विलीयते ।
उदेत्यऽसम्यग्दृष्टौ च रज्ज्वां सर्पभ्रमो यथा ॥ ११ ॥
भोगभावनया याति बन्धो दार्ढ्यमऽवस्तुजः ।
तयोपशान्तया याति बन्धो जगति तानवम् ॥ १२ ॥
मनः सम्पद्यते तस्मान्महतः परमात्मनः ।
स्वस्थिरादस्थिराकारं तरङ्ग इव वारिधेः ॥ १३ ॥
यत्स्वयं स्वैरमेवाशु सङ्कल्पयति नित्यशः ।
तेनेयमिन्द्रजालश्रीर्जागती[1] प्रवितन्यते ॥ १४ ॥
यथा बालस्य वेतालो मृत्युपर्यन्तदुःखदः ।
असदेव सदाभासं तथा मूढमतेर्जगत् ॥ १५ ॥
अव्युत्पन्नस्य विकृते कानके कटके यथा ।
कटकज्ञप्तिरेवास्ति न मनागपि हेमधीः ॥ १६ ॥
तथाऽज्ञस्य पुरागारनगनागेन्द्रगोचरा ।
इयं दृश्यदृगेवास्ति नत्वन्या परमार्थदृक् ॥ १७ ॥
अज्ञस्य दुःखौघमयं ज्ञस्यानन्दमयं जगत् ।
अन्धं भुवनमन्धस्य प्रकाशं तु सुचक्षुषः ॥ १८ ॥
यथा विशुद्ध आकाशे सहसैवाभ्रमण्डलम् ।
भूत्वा विलीयते तद्वदात्मनीहाखिलं जगत् ॥ १९ ॥

१ जगत्सम्बन्धिनी ।

आदित्याव्यतिरेकेण रश्मयो येन भाविताः ।
आदित्य एव ते तस्य निर्विकल्पः स उच्यते ॥ २० ॥
तन्तुमात्रो भवत्येव पटो यद्वद्विचारितः ।
आत्मतन्मात्र एवेदं तद्वद्विश्वं विचारितम् ॥ २१ ॥
विश्ववीचिविलासोऽयं चित्सुधाब्धेरुदेति च ।
विलीयते च तत्रैव मध्ये कथमतन्मयः ॥ २२ ॥
यथा न तोयतो भिन्नाः फेनोर्मिहिमबुद्बुदाः ।
आत्मनो न तथा भिन्नं विश्वमात्मविनिर्गतम् ॥ २३ ॥
मृदि कुम्भो जले वीचिः कनके कटकं यथा ।
आत्मनोऽपि तथा विश्वमात्मन्येव विलीयते ॥२४ ॥
आत्माज्ञानाज्जगद्भाति ह्यात्मज्ञानाद्विलीयते ।
रज्ज्वऽज्ञानादऽहिर्भाति तज्ज्ञानाच्च निवर्तते ॥ २५॥
तस्यादृश्यात्मतत्त्वस्य विस्मृत्यैव स्थितिं गतिम् । गताम्।
जगत्स्यादीश्वराद्राम! जगद्रज्जुभुजङ्गवत् ॥ २६ ॥
स्वप्नो जाग्रत्यऽसद्रूपः सुप्तौ जाग्रदऽसद्वपुः ।
मृतिर्जन्मन्यऽसद्रूपा मृतौ जन्माप्यऽसन्मयम् ॥२७॥
एवं न सन्नासदिति भ्रान्तिमात्रं विजृम्भते ।
अनुभूयत एवाशु किञ्चित्सर्वानुभूतिषु ॥ २८ ॥

प्रथमे प्रकरणे ॥ २७ ॥ सर्वे श्लोकाः ।५५।

इति श्रीयोगवासिष्ठसारे जगन्मिथ्यात्ववर्णनं नाम द्वितीयं प्रकरणम् ॥ २ ॥

---

१ 'ईश्वरं ज्ञात्वा' । २ नश्वरम् । ३ प्रतिभासात्मत्वं विचारेणासत्त्वं, भ्रान्तावेवोपपन्नम् ॥

श्रीवसिष्ठः ।

ॐ तत्त्वावबोध एवैकः सर्वाशातृणपावकः ।
प्रोक्तः समाधिशब्देन न तु तूष्णीमवस्थितिः॥ १ ॥
चिदाकारमिदं सर्वं जगदित्येव भावयन् ।
यस्तिष्ठत्युपशान्तात्मा स ब्रह्मकवचः सुखी ॥ २ ॥
सर्वातीतपदालम्भी पूर्णेन्दुशिशिराशयः ।
यस्तिष्ठति सदा योगी स एव परमेश्वरः ॥ ३ ॥
ब्रह्मोपनिषिदां तत्त्वं भावयन्योऽन्तरात्मना ।
नोद्वेगी न च तुष्टात्मा संसारे नावमज्जति ॥ ४ ॥
यथा पर्वतमादीप्तं नाश्रयन्ति मृगा द्विजाः ।
तद्वद्ब्रह्मविदं दोषा नाश्रयन्ति कदाचन ॥ ५ ॥
असन्त इव सन्तोऽपि कोपयन्ति परं नरम् ।
निजं कर्म गुणोदारपरिपाकं परीक्षितुम् ॥ ६ ॥
ज्ञात्वाऽप्यसर्पं सर्पोत्थं यथा कम्पं न मुञ्चति ।
विध्वस्ताखिलमोहोऽपि मोहकार्यं तथाऽऽत्मवित्॥ ७ ॥
स्फटिकः प्रतिबिम्बेन यथा नायाति रञ्जनम् ।
तज्ज्ञः कर्मफलेनान्तस्तथा नायाति रञ्जनम् ॥ ८ ॥

---

१ दुर्वचसां [illegible] । २ [illegible]गुणैरुदारो यः परिपाकः फलम् यस्य तत् । निर्द्वन्द्वत्वमित्यर्थः । ३ किञ्चित्कालम् । ४ यावत्प्रारब्धभोगकालम् ।

अन्तर्मुखतया तिष्ठन्बहिर्वृत्तिपरोऽपि सन् ।
परिश्रान्ततया नित्यं निद्रालुरिव लक्ष्यते ॥ ९ ॥
अद्वैते स्थैर्यमायाते चित्ते च प्रशमं गते ।
योगिनः कर्म कुर्वन्ति पश्यन्तः स्वप्नवज्जगत् ॥१० ॥
अद्यैव मरणं वाऽस्तु कल्पान्तनिचयेन वा ।
तज्ज्ञः कलङ्कं नाप्नोति हेम पङ्कगतं यथा ॥ ११ ॥
तनुं त्यजतु वा काश्यां श्वपचस्य गृहेऽथवा ।
ज्ञानसम्प्राप्तिसमये मुक्तोऽसौ विगताशयः ॥ १२ ॥
गोष्पदं पृथिवी मेरुः स्थाणुराशाः समुद्रिकाः ।
तृणं त्रिभुवनं राम नैराश्यालंकृताकृतेः ॥ १३ ॥
अन्तःशून्यो बहिःशून्यः शून्यकुम्भ इवाम्बरे ।
अन्तःपूर्णो बहिःपूर्णः पूर्णकुम्भ इवार्णवे ॥ १४ ॥
ईप्सितानीप्सिते न स्तो यस्यान्तर्वस्तुदृष्टिषु ।
सुप्तवद्यश्च चरति स मुक्त इति कथ्यते ॥ १५ ॥
निर्ग्रन्थिः शान्तसन्देहो जीवन्मुक्तः स्वभावतः ।
अनिर्वाणोऽपि निर्वाणश्चित्रदीप इव स्थितः ॥ १६ ॥
अहङ्कारमयीं त्यक्त्वा वासनां लीलयैव यः ।
तिष्ठति ध्येयसंत्यागी जीवन्मुक्तः स उच्यते ॥ १७ ॥

---

१ परिगत इतिकर्तव्यताश्रमो यस्य तथा कृतकृत्यत्वात् । २ यथाप्राप्तम् । ३ जलस्थाने । ४ रागद्वेषौ । ५ निरहंकारः । ६ दशाममुपगतः । ७ मन्त्रितसर्पवत् ।

दूरे मुञ्चति बन्धुमन्धुमिव यः सङ्गाद्भुजङ्गादिव।
त्रासं यो विदधाति वेत्ति सदृशं रोगं च भोगं च यः॥
स्त्रैणे यस्तृणवद् घृणां प्रकुरुते मित्रेष्वमित्रेष्वपि।
स्वान्तं यस्य समं स मङ्गलमिहामुत्रापि मर्त्योऽश्नुते १८
हृदयात्संपरित्यज्य सर्वं दृश्यं प्रशान्तधीः।
व्योमसौम्यतरोऽव्यग्रः स मुक्तः परमेश्वरः॥ १९॥
समाधिमथ कर्माणि मा करोतु करोतु वा।
हृदयेनास्तसर्वाशो मुक्त एवोत्तमाशयः॥ २०॥
अनात्मन्यात्मधीर्बन्धस्तन्नाशो मोक्ष उच्यते।
बन्धमोक्षौ न विद्येते नित्यमुक्तस्य चात्मनः॥ २१॥
दृश्यं नास्तीति बोधेन मनसो दृश्यमार्जनम्।
सम्पन्नं चेत्तदुत्पन्ना परा निर्वाणनिर्वृतिः॥ २२॥
न मोक्षो नभसः पृष्ठे न पाताले न भूतले।
सर्वाशासंक्षये चेतःक्षयो मोक्ष इहोच्यते॥ २३॥
अनन्ते चिद्घनानन्दे निर्विकल्पैकरूपिणि।
स्थिते द्वितीयस्याभावात्को बद्धः कश्च मुच्यते॥ २४॥
तस्मादुल्लासमात्रं तु मनसो बन्धतां गतः।
मनःप्रशमने राम मोक्ष एवावशिष्यते॥ २५॥
प्रथमयोः प्रकरणयोः॥ ५५॥ सर्वे ८०।

इति श्रीयोगवासिष्ठसारे जीवन्मुक्तप्रकरणं नाम तृतीयम्॥ ३॥

---

१ बन्धमोक्ष [illegible] त्वादात्यन्तिकोऽभाव इत्यर्थः।

२ स्त्री समूह। स्त्री लंपट। और स्त्री स्व

श्रीवसिष्ठः ।

एषा स्वभावाभिमतं स्वतः संकल्प्य धावति ।
चेतना[1] स्वयमम्लाना[2] सैवेहा[3] मन आत्मनः ॥ १ ॥
एतस्मात्सर्वगाद्देवात्सर्वशक्तेर्महात्मनः ।
विभागकल्पना शक्तिर्लहरीवोत्थिताऽम्भसः ॥ २ ॥
अन्तःसंकल्पसिद्धेयं संकल्पेनैव शाम्यति ।
येनैव जायते तेन वह्निज्वालेव वायुना ॥ ३ ॥
मनोऽमुनैवाभ्युदितं मनागेवानवेक्षणात् ।
स्वस्वप्ने मरणाकारं प्रेक्ष्यमाणं न विद्यते ॥ ४ ॥
असम्यग्दर्शनं यैस्स्यादऽनात्मन्यात्मभावनम् ।
यदवस्तुनि वस्तुत्वं तन्मनो विद्धि राघव ॥ ५ ॥
अयं सोऽहमिदं तन्म एतावन्मात्रकं मनः ।
तदभावनमात्रेण विचारेण विलीयते ॥ ६ ॥
उपादेयानुपतनं हेयैकान्तविवर्जनम् ।
यदेतन्मनसो रूपं तद्बन्धं विद्धि नेतरत् ॥ ७ ॥
मनो हि जगतां कर्तृ मनो हि पुरुषः स्मृतः ।
मनःकृतं कृतं लोके न शरीरकृतं कृतम् ॥ ८ ॥
चित्तं कारणमर्थानां तस्मिन्सति जगत्त्रयम् ।
तस्मिन्क्षीणे जगत्क्षीणं तच्चिकित्स्यं प्रयत्नतः ॥ ९ ॥

---

१ ज्ञानशक्तिः । २ अविकृतिस्वभावः । ३ चेष्टा । ४ भेददृष्टिः ।

राम वासनया बद्धं मुक्तं निर्वासनं मनः ।
तस्मान्निर्वासनीभावमावहाशु विवेकतः ॥ १० ॥
यथाऽभ्रलेखा शशिनं सुधालेपं मषी यथा ।
दूषयत्येवमेवान्तर्नरमाशापिशाचिका ॥ ११ ॥
अन्तर्मुखतया सर्वं चिद्वह्नौ त्रिजगत्तृणम् ।
जुह्वतोऽन्तर्निवर्तन्ते राम चित्तादिविभ्रमाः ॥ १२ ॥
तात चिन्मात्ररूपोऽसि न ते भिन्नमिदं जगत् ।
अतस्तव कथं कुत्र हेयोपादेयकल्पना ॥ १३ ॥
यदा न भाव्यते किञ्चिद्धेयोपादेयरूपि यत् ।
स्थीयते सकलं त्यक्त्वा तदा चित्तं न जायते ॥ १४ ॥
घोरं[1] जाग्रन्मयं चित्तं मूढं[2] स्वप्नेऽप्यवस्थितम् ।
शान्तं[3] सुषुप्तभावस्थं त्रिभिर्हीनं[4] मृतं भवेत् ॥ १५ ॥
विलाप्य पङ्कं कतकं रजोऽप्सु विलयं नयेत् ।
यथाऽऽत्मानि तथा विद्धि विलाप्य विलयं मनः ॥ १६ ॥
चित्तं जानीहि संसारं बन्धश्चित्तमुदाहृतम् ।
पादपः पवनेनेव देहश्चित्तेन चाल्यते ॥ १७ ॥
हस्तं हस्तेन संपीड्य दन्तैर्दन्तांश्च पीडयन् ।
अङ्गान्यङ्गैः समाक्रम्य जयेदादौ स्वकं मनः ॥ १८ ॥

१ सत्यत्वबुद्ध्या क्षोभमयम् । २ परोक्षज्ञानेऽदृढे सति असता भासनात् । ३ अपरोक्षे दृढे सति विकल्पहीनम् । ४ पदार्थाभावनी षष्ठीत्यात्मिकायां ज्ञानभूमिकायां दृश्याभासात् पदैः । ५ निस्त्रैगुण्यम् ।

चित्तमेकं न शक्नोति जेतुं स्वातन्त्र्यवर्ति यत् ।
ध्यानवार्त्तां वदन्मूढः स किं लोके न लज्जते ॥ १९ ॥
एक एव मनोदेवो जितः सर्वार्थसिद्धिदः ।
अन्यत्र विफलः क्लेशः सर्वेषां तज्जयं विना ॥ २० ॥
अनुद्वेगः श्रियो मूलमनुद्वेगात्प्रवर्तते ।
जन्तोर्मनोजयादन्यत्त्रैलोक्यविजयस्तृणम् ॥ २१ ॥
सत्सङ्गो वासनात्यागोऽध्यात्मविद्याविचारणम् ।
प्राणस्पन्दनिरोधश्चेत्युपाया मनसो जये ॥ २२ ॥
पूर्णे मनसि सम्पूर्णं जगत्सर्वं सुधाद्रवैः ।
उपानद्गूढपादस्य ननु चर्मावृतैव भूः ॥ २३ ॥
नाहं ब्रह्मेति सङ्कल्पात्सुदृढं बद्धयते मनः ।
सर्वं ब्रह्मेति संकल्पात्सुदृढं मुच्यते मनः ॥ २४ ॥
चित्ते त्यक्ते लयं याति द्वैतमैक्यं च सर्वशः ।
शिष्यते च परं ब्रह्म शान्तं नित्यमनामयम् ॥ २५ ॥
चिन्मात्रत्वं प्रयातस्य तीर्णमृत्योः सचेतसः ।
यो भवेत्परमानन्दः केनासावुपमीयते ॥ २६ ॥

प्रकरणत्रयाणां ८० । सर्वे श्लोकाः १०६ ॥

इति श्रीयोगवासिष्ठसारे तत्त्वनिरूपणं नाम चतुर्थं प्रकरणम् ॥ ४ ॥

१ अनिर्विण्णः मुमुक्षुः । २ विवेकिनः ।

आर्थुर् कुहि स्ना

योगवासिष्ठसारे पञ्चमं प्रकरणम् ।

श्रीवसिष्ठः ।

राम स्वात्मविचारोऽयं कोऽहं स्यामितिरूपकः ।
चित्तदुर्द्रुमवृक्षस्य दहने दहनः स्मृतः ॥ १ ॥
विचारदर्पणे लग्नां धियं धैर्यधुरं गताम् ।
आधयो न विलुम्पन्ति वाताश्चित्रलतामिव ॥ २ ॥
विचारोऽध्यात्मविद्यानां ज्ञानं तत्त्वविदो विदुः ।
ज्ञेयं तस्यान्तरेवास्ति माधुर्यं पयसो यथा ॥ ३ ॥
विचारेण परिज्ञातस्वभावस्योदितात्मनः ।
अनुकम्प्या भवन्तीह ब्रह्मविष्णुशिवादयः ॥ ४ ॥
किमिदं विश्वमखिलं किं स्यामहमिति स्वयम् ।
विचारनिरतस्यैतदसदेव जगद्भवेत् ॥ ५ ॥
यस्य मौर्ख्यं क्षयं यातं सर्वं ब्रह्मेति भावनात् ।
नोदेति वासना तस्य प्राज्ञस्याम्बुमतिर्मरौ ॥ ६ ॥
वासनासंपरित्यागाच्चित्तं गच्छत्यचित्तताम् ।
प्राणस्पन्दनिरोधाच्च यथेच्छसि तथा कुरु ॥ ७ ॥
साधुसंगमसच्छास्त्रपरो भवसि राम चेत् ।
तद्दिनैरेव नो मासैः प्राप्नोषीमां परां धियम् ॥ ८ ॥
सत्सङ्गव्यवहारित्वाद्भवभावनवर्जनात् ।
शरीरनाशदर्शित्वाद्वासना न प्रवर्तते ॥ ९ ॥

१ मायासमुद्रे तृणवदुह्यमानत्वात्तेष्वपि सति सङ्गे कातर्यं भासते, किमु-तान्येष्विति भावः ।

दृढभावानुसन्धानाद्विमूढा अपि राघव ।
विषं नयन्त्यमृतताममृतं विषतामपि ॥ १० ॥
सत्यभावेन दृष्टोऽयं देहो देहो भवत्ययम् ।
दृष्टस्त्वऽसत्यभावेन व्योमतां याति देहकः ॥ ११ ॥
सुखतल्पगतो येन स्वप्नदेहेन दिक्तटान् ।
परिभ्रमसि हे राम स देहस्ते क्व साम्प्रतम् ॥ १२ ॥
देहोऽहमिति धीस्त्याज्या सर्वनाशेऽप्युपस्थिते ।
स्प्रष्टव्या सा न भव्येन सश्वमांसीव पुक्कसी ॥ १३ ॥ पुल्कसी॥
ब्रह्मैकं भावयन्साधो चर तिष्ठ गतव्यथः ।
ततस्तेऽसावहंकारः स्वयमेवोपशाम्यति ॥ १४ ॥
सर्वत्रैक्यावबोधेन स्वस्थोऽन्तःशीतलाशयः ।
निरहंकृतिराकाशविशदस्तेन संस्थितः ॥ १५ ॥
अन्तःशीतलतायां तु लब्धायां शीतलं जगत् ।
अन्तस्तापेन तप्तानां दावदाहमयं जगत् ॥ १६ ॥
चतुःप्रकरणानाम् १०६ । सर्वे १२२ ॥

इति श्रीयोगवासिष्ठसारे वासनापरामर्शो नाम पञ्चमं प्रकरणम् ॥ ५ ॥

---

१ बन्धनत्वमापद्यते ॥

श्रीवसिष्ठः ।

शुद्धो निरञ्जनोऽनन्तो बोधोऽहं प्रकृतेः परः ।
चेष्टमानमिमं देहं पश्याम्यन्यशरीरवत् ॥ १ ॥
एते हि चिद्विलासान्ता मनोबुद्धीन्द्रियादयः ।
असन्तः सन्त एवाहो अवधानं विना स्थिताः ॥ २ ॥
आपद्यचलाविस्तोऽस्मि जगन्मित्रं च सम्पदि ।
भावाभावविहीनोऽस्मि तेन जीवाम्यनामयम् ॥ ३ ॥
निरीहोऽस्मि निराशोऽस्मि खवत्स्वस्थोऽस्मि निःस्पृहः ।
शान्तोऽस्म्यहमरूपोऽस्मि चिरायुरचलस्थितिः ॥ ४ ॥
चिदेव पञ्च भूतानि चिदेव भुवनत्रयम् ।
विज्ञातमधुना सम्यगहमेव चिदेव हि ॥ ५ ॥
सर्वातीतः सर्वगश्च खमिवायमहं स्थितः ।
यत्तदस्ति तदेवास्मि वक्तुं शक्नोमि नेतरत् ॥ ६ ॥
मय्यनन्तचिदम्भोधावाश्चर्यं जीववीचयः ।
समुल्लसन्ति खेलन्ति प्रविशन्ति स्वभावतः ॥ ७ ॥
मय्यनन्तचिदम्भोधौ विश्ववीच्यादिकल्पना ।
उदेतु वाऽस्तमायातु न मे वृद्धिर्न च क्षितिः ॥ ८ ॥
मदज्ञानोदितं विश्वं मय्येव लयमागतम् ।

---

१ चिज्ज्ञानोदय [illegible] नाशी यथा, सूर्योदय इव तमसाम् । २ मनोविक्षेप एवैषां जीवनम् ।

अपरोक्षचिदानन्दसाम्राज्यमधुनाऽस्म्यहम् ॥ ९ ॥
सर्वभूतान्तरस्थाय नित्यमुक्तचिदात्मने ।
प्रत्यक्चैतन्यरूपाय मह्यमेव नमो नमः ॥ १० ॥
पञ्चप्रकरणानाम् ॥ १२२ ॥ सर्वे श्लोकाः ॥ १३२ ॥

इति श्रीयोगवासिष्ठसारे आत्ममननं नाम षष्ठं प्रकरणम् ॥ ६ ॥

श्रीवसिष्ठः ।

बहिः कृत्रिमसंरम्भो हृदि संरम्भवर्जितः ।
कर्ता बहिरकर्ताऽन्तर्लोके विहर राघव ॥ १ ॥
अन्तः सन्त्यक्तसर्वाशो वीतरागो विवासनः ।
बहिः सर्वसमाचारो लोके विहर राघव ॥ २ ॥
अन्तस्त्वेको बहिर्नैको हृदि बोधो बहिर्जडः ।
अन्तस्त्यागी बहिः संगी लोके विहर राघव ॥ ३ ॥
पूर्णां दृष्टिमवष्टभ्य ध्येयत्यागविलासिनीम् ।
जीवन्मुक्ततया स्वस्थो लोके विहर राघव ॥ ४ ॥
एको विशुद्धबोधोऽहमिति निश्चयवह्निना ।
प्रज्वाल्य द्वैतगहनमेक एव सुखी भव ॥ ५ ॥
देहोऽहमिति पाशेन दृढं बद्धोऽसि सर्वतः ।
बोधोऽहंज्ञानखड्गेन तं निकृत्य सुखीभव ॥ ६ ॥

---

१ धर्मधर्मिणोरभेदविवक्षया सम्राट्, स्वातन्त्र्यमित्यर्थः ॥

अनात्मनि रतिं त्यक्त्वा निर्विभागो जगत्स्थितौ ।
एकनिष्ठतयाऽन्तःस्थः सच्चिन्मात्रपरो भव ॥ ७ ॥
अजाग्रत्स्वप्ननिद्रस्य यत्ते रूपं सनातनम् ।
सचेतनं विशुद्धं च तन्मयो भव सर्वदा ॥ ८ ॥
मा भव ग्राह्यभावात्मा ग्राहकात्मा च मा भव ।
भावनामखिलां त्यक्त्वा यन्मयस्तन्मयो भव ॥ ९ ॥
संकल्पेनैव संकल्पं मनसैव मनो मुने ।
छित्त्वा स्वात्मनि तिष्ठ त्वं किमेतावति दुष्करम् ॥ १० ॥
कस्तवायं जडो मूको देहो भवति राघव ।
यदर्थं सुखदुःखाभ्यामवशः परिभूयसे ॥ ११ ॥
क्व मांसरुधिरास्थीनि क्व त्वं चैतन्यविग्रहः ।
विजानन्नपि देहेऽस्मिन्नात्मबुद्धिं जहासि किम् ॥ १२ ॥
एतावतैव देवेशः परमात्माऽवगम्यते ।
काष्ठलोष्टसमत्वेन देहो यदवगम्यते ॥ १३ ॥
अहो नु चित्रं यत्सत्यं ब्रह्म तद्विस्मृतं नृणाम् ।
यदसत्यमविद्याख्यं तत्पुरः परिवल्गते ॥ १४ ॥
अन्यच्चित्रं यत्परमं ब्रह्म तद्विस्मृतं नृणाम् ।
यन्ममेदमविद्याख्यं तत्पुरः प्रचलायते ॥ १५ ॥
षट् प्रकरणानाम् ॥ १३२ ॥ सर्वे श्लोकाः ॥ १४७ ॥

इति श्रीयोगवासिष्ठसारे ब्रह्मनिरूपणं नाम सप्तमं प्रकरणम् ॥ ७ ॥

श्रीवसिष्ठः ।

यदि देहं पृथक्कृत्य चिति विश्रम्य तिष्ठसि ।
तदा तूष्णीकृताशेषः स्वयमेको भविष्यसि ॥ १ ॥
येनेदं वेत्सि तज्ज्ञात्वा कुरु प्रत्यङ्मुखं मनः ।
ततः प्रकाशरूपं त्वं द्रक्ष्यसि स्फुटमात्मनः ॥ २ ॥
येन शब्दं रसं रूपं गन्धं जानासि राघव ।
तमात्मानं परंब्रह्म जानीहि परमेश्वरम् ॥ ३ ॥
यत्र भावा हि निस्पन्दे निर्भान्ति[१] च येन च ।
तमेवात्मानमात्मानं रूपं जानीहि राघव ॥ ४ ॥
यद्यज्ज्ञेयमिदं तत्त्वं नेति सन्त्यज्य युक्तिभिः ।
प्राप्यावशिष्टचिन्मात्रं सोऽस्मि सोऽस्मीति भावय ॥ ५ ॥
ब्रह्मविष्णुशिवेन्द्राद्या यद्यत्कुर्वन्ति सर्वतः ।
तदहं चिद्वपुः सर्वं करोमीत्येव भावय ॥ ६ ॥
ज्ञानं न भवतो भिन्नं ज्ञेयं ज्ञानात्पृथङ्न हि ।
अतो न त्वितरत्किञ्चित्तस्माद्भेदो न विद्यते ॥ ७ ॥
अहं सर्वमिदं विश्वं परमात्माऽहमव्ययः ।
न भूतं नास्मि नो भावि मत्तोऽन्यदिति भावय ॥ ८ ॥
एकं ब्रह्म चिदाकारं सर्वात्मकमखण्डितम् ।
निष्कम्पं भूरिवाशेषमिति भावय यत्नतः ॥ ९ ॥

१ द्वैतं स्फुरति । २ यत्सत्तया रज्जौ सर्पवत्प्रादुर्भवन्ति च ।

नाहं न चान्यद्वाऽस्तीति ब्रह्मैवास्ति निरन्तरम् ।
आनन्दपूर्वं[2] सर्वत्रेत्यनुद्वेगादुपास्यताम् ॥ १० ॥
ग्राह्यग्राहकसम्बन्धे सामान्ये सर्वदेहिनाम् ।
योगिनः सावधानत्वं यत्तदर्चनमात्मनः ॥ ११ ॥
सप्तप्रकरणानाम् ॥ १४७ ॥ सर्वे श्लोकाः ॥ १६८ ॥
इति श्रीयोगवासिष्ठसारे ब्रह्मनिरूपणं नामाष्टमं प्रकरणम् ॥ ८ ॥

श्रीवसिष्ठः ।

तस्मिन्देहेन्द्रियादीनां संघाते स्फुरति स्वयम्[3] ।
अयं सोऽहमिति भावः[4] स जीवो मलगुण्ठितः ॥ १ ॥
सर्वमेव चिदाकाशं ब्रह्मेतिघननिश्चये ।
स्थितिं याते शमं याति जीवो निःस्नेहदीपवत् ॥२॥
स्वमहत्त्वं यथोपेक्ष्य कश्चिद्विप्रो दुरीहया ।
अङ्गीकरोति शूद्रत्वं तथा जीवत्वमीश्वरः ॥ ३ ॥
असत्यमेव संकल्पभ्रमेणेदं शरीरकम् ।
जीवः पश्यति मूढात्मा बालो यक्षमिवोत्थितम् ॥४॥
मृत्स्नेभके[5] यथेभत्वं शिशुरध्यस्य[6] वल्गति ।
अध्यस्यात्मनि देहादीन्मूढस्तद्वद्विचेष्टते ॥ ९ ॥
चित्रसर्पः परिज्ञातो न सर्पभयदो यथा ।
जीवसर्पः परिज्ञातस्तथा न सुखदुःखदः ॥ ६ ॥

---

१ घनम्। २ आनन्दघनमित्यर्थः । ३ मणौ किरणौघ इव स्वभावतः स्फुरति सति। ४ सत्य… …मृत्तिकाहस्तिनि ।६ बाल्यान्निश्चित्य।

रज्जि सर्पोऽयमध्यस्तो मालायामेव लीयते ।
आत्मनः प्रोत्थितो भेद आत्मन्येव विलीयते ॥ ७ ॥
नैकमध्यङ्गदाद्यैश्च यथैकं हेम संस्थितम् ।
उपाधिभिरनेकोऽपि तथात्मैकः स्वरूपतः ॥ ८ ॥
शरीरेऽवयवा यद्वद्विकाराश्च यथा मृदः ।
अद्वैतं द्वैतवद्भाति तथा स्थावरजङ्गमम् ॥ ९ ॥
मणितोयघृतादर्शेष्वेकमप्याननं यथा ।
भात्यनेकमिवात्माऽपि तथा धीष्वनुबिम्बितः ॥ १० ॥
धूलिधूमाम्बुदैर्यद्वन्मालिनीक्रियते नभः ।
परामृष्टस्तथैवात्मा विशुद्धः प्राकृतैर्गुणैः ॥ ११ ॥
आद्यन्तवति देहेऽसौ तथाभूत इवेक्ष्यते ।
वीचिवत्यम्भसि स्तम्भो यथा भात्यचलश्चले ॥ १२ ॥
अग्निसङ्गाद्यथा लोहमाग्नित्वमुपगच्छति ।
आत्मसङ्गात्तथा गच्छत्यात्मतामिन्द्रियादिकम् ॥ १३ ॥
अदृश्यो दृश्यते राहुर्गृहीतेन यथेन्दुना ।
तथाऽनुभवमात्रात्मा दृश्येनात्मा विलोक्यते ॥ १४ ॥
आत्मनो जडसंयोगादनात्मत्वं जडस्य तु ।
स्यादात्मसङ्गादात्मत्वं जलाग्न्योः सङ्गवन्मिथः ॥ १५ ॥
असत्यजडचित्तांशनयनाच्चिद्वपुर्जडैः ।
महाजलगतो वह्निरिव रूपं समुज्झति ॥ १६ ॥

१ सम्यग्दृष्टौ । २ गुणैः संमृष्टः । ३ स्वयं निर्गुणत्वात् । ४ जड भवति मोहात् ।

इक्षौ गुडं तिले तैलं काष्ठे वह्निर्दृषद्ययः ।
येनावाज्यं वपुष्यात्मा लभ्यते चैव यत्नतः ॥ १७ ॥
स्फटिकाश्मनि नीरन्ध्रे स्थितं खं वीक्ष्यते यथा ।
तथा सर्वपदार्थेषु चिद्रूपः परमेश्वरः ॥ १८ ॥
बहिरन्तःस्फुरज्ज्योतीरत्नकुम्भप्रदीपवत् ।
स्वप्रकाशाद्यथैवैकः स्वरूपमात्मनस्तथा ॥ १९ ॥
दर्पणे बिम्बितो ह्यर्कः प्रकाशं कुरुते यथा ।
तथा प्रकाशयत्यात्मा स्वच्छधीष्वनुबिम्बितः ॥ २० ॥
यत्र स्थितेयं विश्वश्रीः प्रतिभामात्ररूपिणी ।
रज्ज्वां भुजंगवद्भाति सोऽयमात्मा सदोदितः ॥ २१ ॥
आद्यन्तरहितः सत्यश्चिद्रूपो निर्विकल्पकः ।
आत्मा निरूपिताकाशो जीवस्याद्यः परात्परः ॥ २२ ॥
आत्मा विशुद्धचैतन्यस्वरूपः शाश्वतो विभुः ।
निर्विकारः स्वयंज्योतिः स्वभावोऽर्कप्रकाशवत् ॥ २३ ॥
आत्माऽनुभवमात्रात्मा सर्वगः सर्वसंश्रयः ।
प्रकाशानन्यचैतन्याव्यतिरिक्तोऽनलौष्ण्यवत् ॥ २४ ॥
चित्तवर्जितचिन्मात्रः परमात्माऽवभासकः ।
स बाह्याभ्यन्तरव्यापी निष्कलो निश्चलाश्रयः ॥ २५ ॥
य आत्मा चिन्मयः स्वच्छः प्रबुद्धोऽपचयच्युतः ।

१ रत्नविशेषः । २ प्रकृतिः द्वैतबुद्धौ सत्यां सूर्ये प्रकाश इव भिन्नवद्भाति ।

सर्वग्राह्योज्झितो देशकालजात्याद्यसंगतः ॥ २६ ॥
ब्रह्माण्डे च यथा वायुः सर्वभूतगतस्तथा ।
[1]स एव भगवानात्मा तन्तुर्मुक्तास्विव स्थितः ॥ २७ ॥
यैव चिद्गगनाभोगभूषणे व्योम्नि भास्करे ।
धराविवरकोशस्थे सैव चित्कीटकोदरे ॥ २८ ॥
न बन्धोऽस्ति न मोक्षोऽस्ति ब्रह्मैवास्ति निरन्तरम् ।
नैकमस्ति न च द्वैतं संवित्स्फारो विजृम्भते ॥ २९ ॥
ब्रह्म चिद्ब्रह्म भुवनं ब्रह्म भूतपरम्परा ।
ब्रह्माहं ब्रह्म मच्छत्रुर्ब्रह्म मन्मित्रबान्धवः ॥ ३० ॥
चिदेवास्तीह चिन्मात्रमिदं चिन्मयमेव च ।
चित्त्वं चिदहमेवेति लोकाश्चिदिति संग्रहः ॥ ३१ ॥
चिच्चैत्यकलना बन्धस्तन्मुक्तिर्मुक्तिरुच्यते ।
चिच्चैत्याऽखिलमात्मेति सर्वसिद्धान्तसंग्रहः ॥ ३२ ॥
यदस्ति यद्भाति तदात्मरूपं
यच्चान्यतो भाति न चान्यदस्ति ।
स्वभावसंवित्प्रतिभाति केवला
ग्राह्यं ग्रहीतेति मृषा विकल्पः ॥ ३३ ॥
अष्टप्रकरणानाम्॥ १५८ ॥ सर्वे श्लोकाः ॥ १९१ ॥
इति श्रीयोगवासिष्ठसारे आत्मनिरूपणं नाम नवमं प्रकरणम् ॥ ९ ॥

१ स आत्मा द्वैतहीनोऽस्ति ।

श्रीवसिष्ठः ।

यत्र यत्र भवेत्तृष्णा संसारं विद्धि तत्र वै ।
प्रौढवैराग्यमास्थाय वीततृष्णः सुखी भव ॥ १ ॥
स्वप्नेन्द्रजालवत्पश्य दिनानि त्रीणि पञ्च वा ।
मित्रक्षेत्रधनागारदारा दायादसम्पदः ॥ २ ॥
दृश्यदर्शनसम्बन्धान्न भवेत्परमं सुखम् ।
तदेवैकान्तसंवित्त्या मनोनाशः परं पदम् ॥ ३ ॥
दृश्यदर्शनसम्बन्धे सुखसंविदनुत्तमा ।
दृश्यसंवलितो बन्धस्तन्मुक्त्या मुक्तिरुच्यते ॥ ४ ॥
तृष्णामात्रात्मको बन्धस्तन्नाशो मोक्ष उच्यते ।
भावासंसक्तिमात्रेण प्राप्ततुष्टिः सुखी भव ॥ ५ ॥
शुद्धं सदसतोर्मध्ये पदं लब्ध्वाऽवलम्ब्य तत् ।
सबाह्याभ्यन्तरं विश्वं मा गृहाण विमुञ्च मा ॥ ६ ॥
जडाजडदृशोर्मध्ये यत्तत्त्वं पारमार्थिकम् ।
अनन्ताकाशहृदयं तत्सदाऽश्रय सर्वदा ॥ ७ ॥
द्रष्टुर्दृश्यस्य सत्ताऽङ्ग बन्ध इत्यभिधीयते ।
द्रष्टा दृश्यवशाद्बद्धो दृश्याभावे विमुच्यते ॥ ८ ॥
द्रष्टृदर्शनदृश्यानि त्यक्त्वा वासनया सह ।
दर्शनं प्रथमाभासमात्मानं समुपास्महे ॥ ९ ॥
द्वयोर्मध्यगतं नित्यमस्तिनास्तीति पक्षयोः ।

१ सत्यत्वदृष्टिवशात् । २ सर्वं ब्रह्मैवेत्येकज्ञानात् ।

[illegible]शकं प्रकाशानामात्मानं समुपास्महे ॥ १० ॥
[illegible] जागरस्यान्ते यो भाव उपजायते ।
[illegible] भावयन्साक्षादक्षयानन्दमश्नुते ॥ ११ ॥
[illegible]शान्तसर्वसंकल्पा या शिलावदवस्थितिः ।
जाग्रन्निद्राविनिर्मुक्ता सा स्वरूपस्थितिः परा ॥१२॥
जडतां वर्जयित्वैकां शिलाया हृदयं च यत् ।
अमनस्कं महाबाहो तन्मयो भव सर्वदा ॥ १३ ॥
नित्यानन्दचिदाकाशस्वरूपः परमेश्वरः ।
मृद्भाजनेषु मृदिव सर्वत्रास्ति पृथक्स्थितिः ॥ १४ ॥
अपारावारविस्तारसंवित्सलिलवलानैः ।
चिदेकार्णव एकोऽयं स्वयमात्मा विजृम्भते ॥ १५ ॥
भरिताशेषदिक्कुञ्जमनन्ताकाशनिर्भरम्
एकं वस्तु जगत्सर्वं चिन्मात्रं वारिवाम्बुधिः ॥१६॥
निरंशत्वाद्विभुत्वाच्च तथाऽनश्वरभावतः ।
ब्रह्मव्योम्नोर्न भेदोऽस्ति चैतन्यं ब्रह्मणोऽधिकम् ॥१७॥
निस्तरङ्गोऽतिगम्भीरः सान्द्रानन्दसुधार्णवः ।
माधुर्यैकरसाधार एक एवास्ति सर्वतः ॥ १८ ॥
समस्तं खल्विदं ब्रह्म सर्वमात्मेदमाततम् ।
अहमन्य इदं चान्यदित्यखण्डं न खण्डय ॥ १९ ॥

यदैव ब्रह्मणो रूपं तत्त्वं बुद्धमखण्डितम् ।
तदा निस्तीर्णसंसारः परमेश्वरतां गतः ॥ २० ॥
समस्तमेव ब्रह्मेति भाविते ब्रह्म वै पुमान् ।
पीतेऽमृतेऽमृतमयः को नाम न भवोदिति ॥ २१ ॥
भव्योऽसि चेत्तदेतस्मात्सर्वमाप्नोषि निश्चयात् ।
नो चेद्ब्रह्मापि संप्रोक्तं त्वयि भस्मनि हूयते ॥ २२ ॥
अपि विज्ञाततत्त्वेन त्वयाऽभ्यस्यमिदं सदा ।
न नाममात्रात्कतकफलमम्बुप्रसादकम् ॥ २३ ॥
अहमेव परं ब्रह्म वासुदेवाख्यमव्ययम् ।
इति स्यान्निश्चयो मुक्त्यै बद्ध एवान्यथा भवेत् ॥२४॥
नेति नेतीति नेतीति शेषितं यत्परं पदम् ।
निराकर्तुमशक्यत्वात्तदस्मीति सुखी भव ॥ २५ ॥
आत्मानं सततं ब्रह्म विद्धि चैवं निरन्तरम् ।
अहं ध्याता परं ध्येयमखण्डं खण्डयते कथम् ॥२६॥
सोऽहं चिन्मात्रमेवेति चिन्तनं ध्यानमुच्यते ।
ध्यानस्याविस्मृतिः सम्यक् समाधिरभिधीयते ॥२७॥
ब्रह्माकारमनोवृत्तिप्रवाहोऽहंकृतिं विना ।
संप्रज्ञातसमाधिः स्याज्ज्ञानाभ्यासप्रकर्षितः ॥२८॥
कल्पान्तवायवो यान्तु यान्तु चैकत्वमर्णवाः ।

---

१ भाग्यवान् । २ स्थूलप्रपञ्चम् । ३ सूक्ष्मप्रपञ्चम् । ४ कारणप्रपञ्चम् । ५ अद्धा चिन्मात्रम् ।

...यन्तु द्वादशादित्या नास्ति निर्मनसः क्षितिः ॥ २९ ॥
या चितिः सर्वभूतानामुदयक्षयकारिणी ।
तां चित्तिं पश्य कायस्थां पूर्णानन्दघनामृताम् ॥ ३० ॥
मनोदृश्यमिदं सर्वं यत्किञ्चित्सचराचरम् ।
मनसोऽप्युन्मनीभावाद्वैतं नैवोपलभ्यते ॥ ३१ ॥
यदस्पन्दं शिवं शान्तं यस्यान्तर्जगतः स्थितिः ।
स्पन्दास्पन्दविलासात्मा स एकोऽत्र चिदाकृतिः ॥ ३२ ॥

अहिनिर्ल्वयिनीमहिरात्मतया
जगृहे परिमोक्षणतस्तु पुरा ।
परिमुच्य तु तामुरगः स्वबिले
न निरीक्षत आत्मतया तु पुनः ॥ ३३ ॥

दोषबुद्ध्योभयातीतो निषेधान्न निवर्तते ।
गुणबुद्ध्या तु विहितं न करोति यथार्भकः ॥ ३४ ॥
अनुत्कीर्णे तथा स्तम्भे संस्थिता सालभञ्जिका ।
तथा विश्वं स्थितं तत्र तेन शून्यं न तत्पदम् ॥ ३५ ॥
यथा न पुत्रिकाशून्यः स्तम्भोऽनुत्कीर्णपुत्रिकः ।
तथा भातं जगद्ब्रह्म तेन शून्यं न तत्पदम् ॥ ३६ ॥

---

१ सङ्कल्पमात्रमेव ।

सौम्याम्भसि यथा वीचिर्न चास्ति न च [illegible]
तथा जगद्ब्रह्मणीदं शून्याशून्यपदं गतम् ॥ ३७ ॥

अयमहमिति निश्चयो वृथा य-
स्तममलमपास्य महामते! स्वबुद्ध्या।
यदितरदवलम्ब्य तत्पदं त्वं
व्रज पिब भुङ्क्ष्व न बद्ध्यसेऽमनस्कः ॥३८॥

नवप्रकरणानाम्। १९१ ॥ सर्वे श्लोकाः ॥ २२९ ॥

इति श्रीयोगवासिष्ठसारे आत्मैक्यवर्णनं नाम दशमं प्रकरणम् ॥ १० ॥
समाप्तश्चायं योगवासिष्ठसारः। अयमात्मार्पणमेवास्तु ॥

जो यह प्राति शरीर में
संवित है यानी
ज्ञान है इसी-
को ज्ञान यानी
जुव कहते है
यही ज्ञान
सब जहान के साथ
मिला हुआ है ॥

इत्यतः शरीर के
नष्ट होने पर भी
यह संवित रूप
ज्ञान प्रति शरीर में
व्यापक होने से
शोचनी नही है
क्योंकि यही संवित
मै हूं यही संवित रू-
प मै तुम्हारे शरीर में
[illegible] न करना

[illegible]

[illegible] पुस्तक सूची ।

नाम । विषयाः मूल्यं रु० आ०

१ नित्यकर्मविधिः—स्नानविधि-सन्ध्योपासना-नैवेद्य-मन्त्रः—भोजनविधि—पञ्चगव्यविध्यात्मकः ०—३

२ नित्यकर्मविधिः—स्नानविधि—सन्ध्योपासना-नैवेद्य-मन्त्र—भोजनविधि—पञ्चगव्यविधि—विष्णुपञ्चायतनपूजात्मकः। हिन्दीभाषायां इतिकर्तव्यतायुक्तः तथा,—गणेश-कवच-गुरुस्तुति—गायत्री-गौरी-मुकुन्दमालायुतश्च ०—६

३ कर्मकाण्डपुस्तकं (सांवत्सरिकपितृक्रियोपयोगि)०—१४

४ वेदकल्पद्रुमः (हवनीयक्रियोपयोगी)शङ्कुप्रतिष्ठादियुतश्च १—४

५ मेखलापुस्तकम् (क्रूचक-विवाह-उपनयन-अग्निकुण्डपूजा—नान्दीमुखश्राद्ध—इहकेलिपूजाकन्या संस्कारात्मकम) १—८

ज्ञापन

नाम | विषयाः | रू० आ०

ग्र [illegible] प्रकाशित [illegible]

नाम ग्रन्थानां विषयाः		मूल्य रु० आ०
रुद्राष्टकम्-रुद्रमंत्र-चम-सौम्यरुद्र-दीक्षा-शताध्यायात्मकम्	....	०-४
१४ चमानुवाकयम्	....	०-२।
१५ योगवासिष्ठसारः	....	०-४
१६ भवानीसहस्रनामस्तोत्रम् (स्वाहाकाराऽपर-पर्यायनामावली-इन्द्राक्षीस्तोत्रयुतं च)		०-६
१७ नित्यकर्मविधिः स्तोत्रावलीयुतः		१-०

हमारे अन्य पुस्तक मिलनेका पताः—

पं० केशव भट्ट ज्योतिषी

पाठशाला टीचर जिला रैणावारी "महल्ला"

भाग ज्योगीलङ्कर कश्मीर-श्रीनगर।

त्यागमुक्ति॥
॥प्रवर (पीर) इति जा सतराम गुप्तगंगा निवासी॥
॥सतराम प्रवर इति जाता गुप्तगंगा निवासी॥

3/8/75

स्वामी उमीचन्द स्वामी,
कूपरा शहर,
कचहरी स्टेशन,
पोलीस लाईन
बड़ा तिलपा मठ,
बिहार (patna city)

[illegible] षि प्रवीर सु ○ ॥

॥ प्रवीर ॥
प्रवेर (पीर) इति जात्या युक्तो
सतराम गुप्तगंगा निवासी